

Sylwester Czopek
Sławomir Kadrow
Piotr Mitura

Materiały z wielokulturowego stanowiska w Orłiskach Sokolnickich, woj. Tarnobrzeg

I. ZAGADNIENIA WSTĘPNE*

Stanowisko 1 w Orłiskach Sokolnickich gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg było badane przez mgr Ewę Szarek-Waszkowską w 1972 roku (E. Szarek-Waszkowska 1973). Bezpośrednim powodem podjęcia prac były materiały ceramiczne kultury trzcinieckiej dostarczone do Muzeum Okręgowego w Rzeszowie przez przypadkowego odkrywcę — Karola Molisaka. Stanowisko to zostało zlokalizowane na lekkim, piaszczystym wyniesieniu wśród zabudowań wsi. Łącznie przebadano około 12 arów (ryc. 1), odkrywając wielokulturowy materiał ruchomy oraz ślady po kilkunastu obiektach. W opublikowanym, krótkim sprawozdaniu z badań (E. Szarek-Waszkowska 1973) uznano stanowisko za osadę kultury ceramiki sznurowej ze śladami osadnictwa mezolitycznego, neolitycznego — kultury pucharów lejkowatych, kultury trzcinieckiej i grupy tarnobrzęskiej, a także ze zniszczonym cmentarzyskiem z wczesnej epoki brązu.

Głównym problemem przy opracowaniu materiałów z omawianego stanowiska są poważne luki w dokumentacji terenowej, które w zasadzie uniemożliwiają przypisanie konkretnych obiektów ziemnych do poszczególnych horyzontów chronologicznych. Mamy tu więc sytuację, w której z jednej strony występują źródła nieruchome, z drugiej zaś, niezależnie od nich materiał ruchomy.

Wyróżnione w trakcie badań obiekty były zaliczone przez odkrywczynię do dwóch kategorii — jam (j. 1—14) i słupów (s. 1—12 — por. ryc. 2). Zlokalizowano także pewną ilość współczesnych wkopów.

„Jamy” były to obiekty ziemne nieznacznie wgłębione o dość różnych kształtach i wielkości (rys. 3 i 4). Ich wypełniska stanowiła szara, piaszczysta gleba przesycona czasami węglami drzewnymi lub polepą. W jednej z nich (ryc. 4, b) stwierdzono także spalone kości. Obiekty takie są typowe dla wszystkich osad pradziejowych. Same w sobie nie posiadają żadnych cech kulturowych. Są to zapewne ślady działalności gospodarczej (obiekty mniejsze) oraz także ślady obiektów mieszkalnych (jamy większe, w tym

zwłaszcza silnie uszkodzony obiekt nr 1 i 2 — por. ryc. 2, 3, i).

„Słupy” to obiekty mniejsze o bardzo różnych wypełniskach (ryc. 4, a—h). Ich kształt, profile, a zwłaszcza wielkość i charakter wypełnisk wykluczają ich interpretację jako dołów posłupowych. Są to także obiekty w typie jam (małych) stwierdzanych dość licznie na wielu osadach. Zwraca uwagę zgrupowanie „słupów” na arze 1. Z planu stanowiska (ryc. 2) wynika koncentracja obiektów w środkowej partii przebadanego terenu. Odpowiada ona w zasadzie stwierdzonemu zgrupowaniu materiału ruchomego (ryc. 5), który możliwy jest do lokalizacji w obrębie ćwiartek araów. Ilość stwierdzonej tutaj ceramiki i krzemieni jest różna dla poszczególnych horyzontów chronologicznych. Najliczniej jest reprezentowana grupa tarnobrzęska, co w obliczu występowania analogicznych obiektów ziemnych na wielu jej osadach czyni najbardziej prawdopodobnym zaliczenie wyróżnionych „jam i słupów” właśnie do niej. Nie można jednak tego z całą pewnością udowodnić. Dlatego dalsze omówienie materiałów ruchomych musi być z konieczności oderwane od pierwotnego kontekstu.

II. ŚLADY OSADNICTWA KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH ORAZ LUŻNE ZNALEZISKA KRZEMIENNE

Na stanowisku w Orłiskach Sokolnickich znaleziono pewną liczbę zabytków krzemiennych i ceramiki, które można łączyć z osadnictwem mezolitycznym i neolitycznym. Wartość poznawczą tego zbioru w znacznym stopniu obniża jego mała liczebność oraz przedstawiony wyżej stan bazy źródłowej. W związku z tym ograniczymy się tu do prezentacji materiału oraz ogólnego komentarza.

Zabytki mezolityczne reprezentowane są przez: trapez (ryc. 6, a), wiór retuszowany zwrotnie (ryc. 6, b) oraz drapacz (ryc. 6, c). Oczywiście trudno w tym wypadku mówić o jakiegokolwiek przynależności kulturowej.

* Rozdział I, IV i V opracował S. Czopek, II — Piotr Mitura, III — Sławomir Kadrow

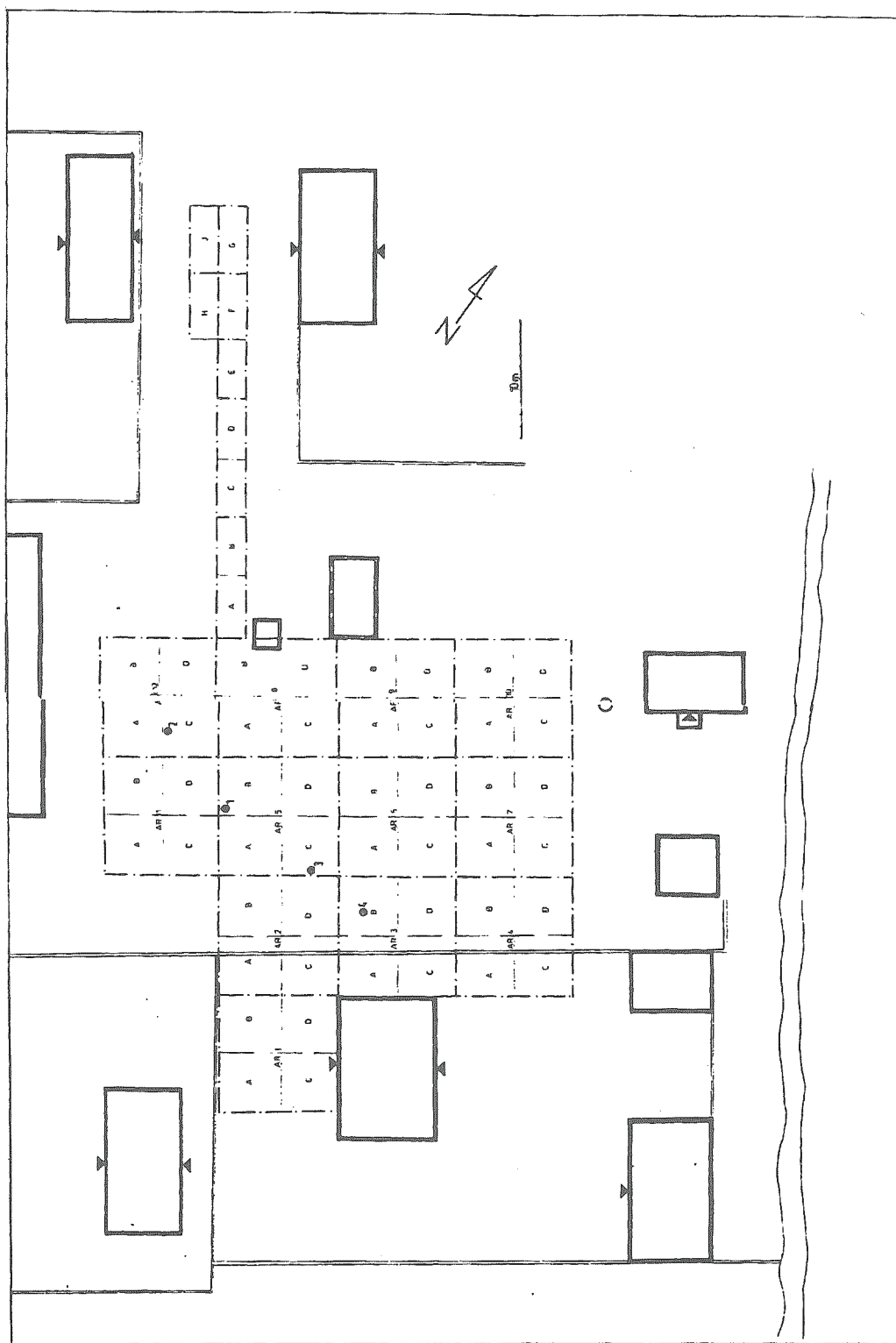

Рис. 1. Orliśka Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Plan wykopów wg siatki arrowej z naniesionymi grobami z wczesnej epoki brązu — grupa sambrzecka kultury mierzaniowskiej

Abb. 1. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Województwo Tarnobrzeg. Plan der Ausgrabungen nach dem Arnetz mit aufgezeichneten Gräbern aus der Frühbronzezeit — die Sambrzece-Gruppe der Mierzanowice-Kultur

Рис. 1. Орлиśка Сокольницьке, гм. Гожіце, Тарнобжецьке воев. План раскопок по аровой сетке с начерченными погребениями из ранней эпохи бронзы — сомбжецька група мержановицької культури

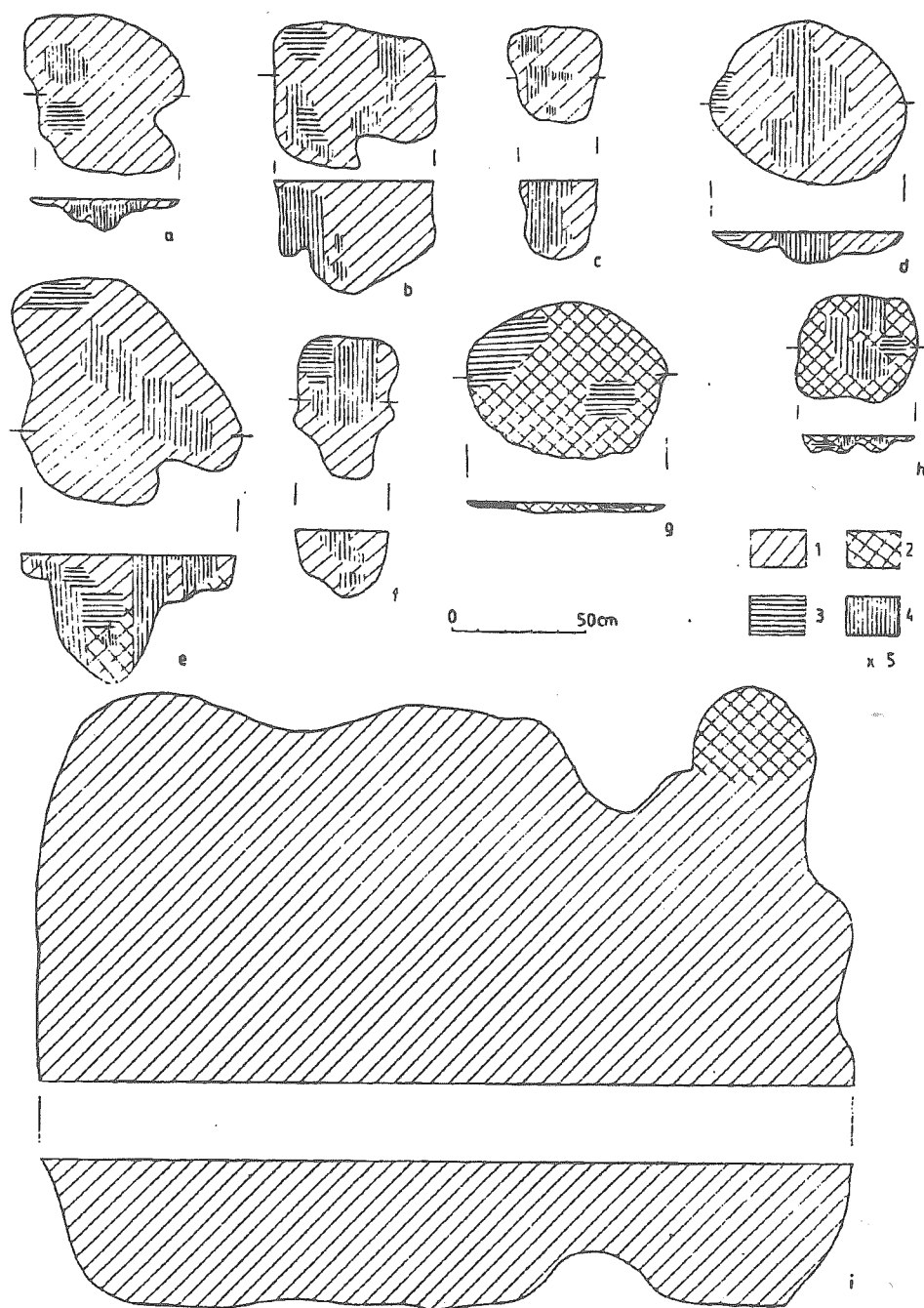

Рис. 3. Орліска Сокольницькіе, гм. Горице, вой. Тарнобжег. Планы і profile obiektów: а — „słup” 1, б — „słup” 2, с — „słup” 3, д — „słup” 6, е — „słup” 10, ф — „słup” 11, г — „słup” 4, һ — „słup” 7, і — „jama” 2. Oznaczenia: 1 — Jasnoszary piasek, 2 — ciemnoszary piasek, 3 — gleba przesycona polepą, 4 — gleba przesycona węglami drzewnymi, 5 — spalone kości

Abb. 3. Orłiska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Pläne und Profile der Objekte: а — „Pfahl” 1, б — „Pfahl” 2, с — „Pfahl” 3, д — „Pfahl” 6, е — „Pfahl” 10, ф — „Pfahl” 11, г — „Pfahl” 4, һ — „Pfahl” 7, і — „Grube” 2. Bezeichnungen: 1 — hellgrauer Sand, 2 — dunkelgrauer Sand, 3 — mit Bekleidung gesättigter Lehm, 4 — mit Braunkohle gesättigter Lehm, 5 — gebrannte Knochen

Рис. 3. Орліска Сокольницькіе, гм. Гожице, Тарнобжегское воев. План и profile объектов: а — „столб” 1, б — „столб” 2, с — „столб” 3, д — „столб” 6, е — „столб” 10, ф — „столб” 11, г — „столб” 4, һ — „столб” 7, і — „яма” 2. Обозначения: 1 — светло-серый песок, 2 — темно-серый песок, 3 — почва насыщенная смазкой, 4 — почва, насыщенная деревянными углями, 5 — сожжённые кости

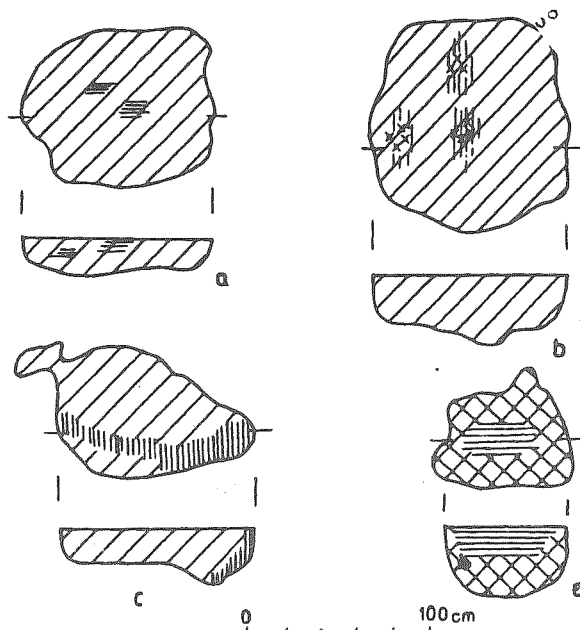

Рис. 4. Орлиса Сокольницьке, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Plany i profile obiektów: a — „jama” 4, b — „jama” 10, c — „jama” 5, d — „jama” 7. Oznaczenia jak na rys. 4

Abb. 4. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Pläne und Profile der Objekte: a — „Grube” 4, b — „Grube” 10, c — „Grube” 5, d — „Grube” 7. Bezeichnungen wie bei Abb. 4

Рис. 4. Орлиса Сокольницьке, gm. Гожице, Тарнобжежское воев. Планы и профили объектов: а — „яма” 4, б — „яма” 10, с — „яма” 5, d — „яма” 7. Обозначения как на рис. 4

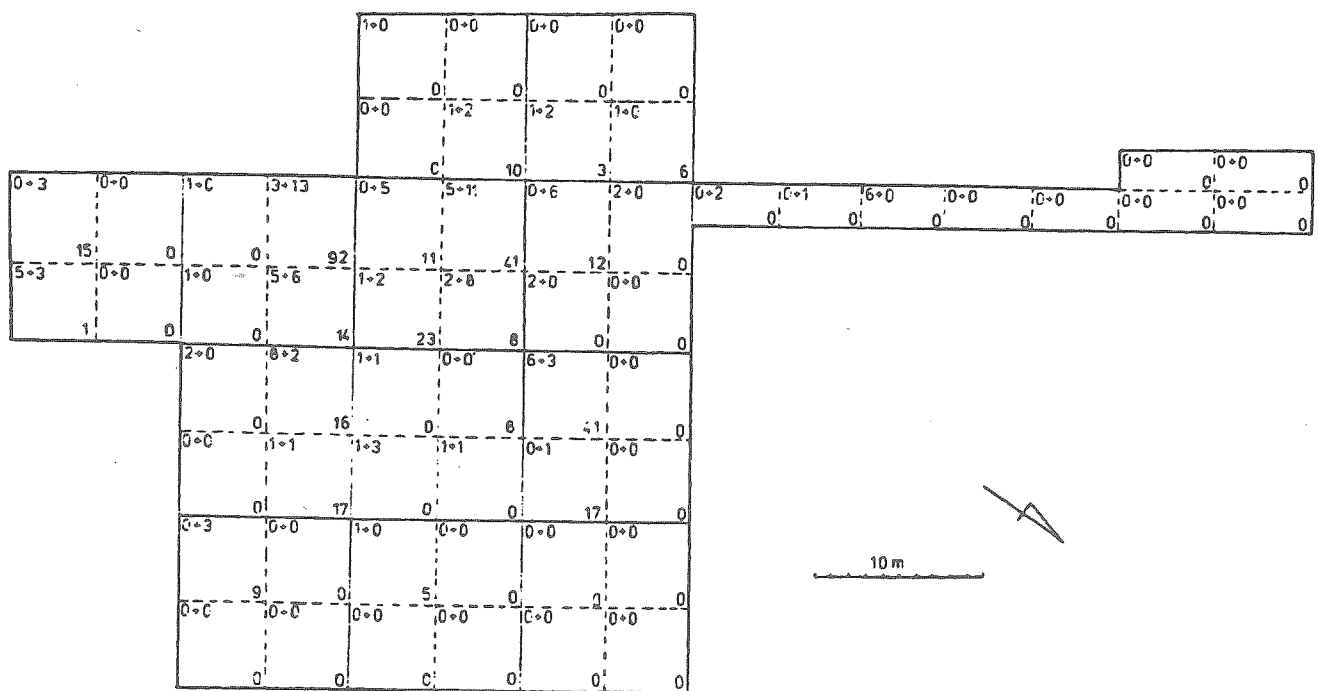
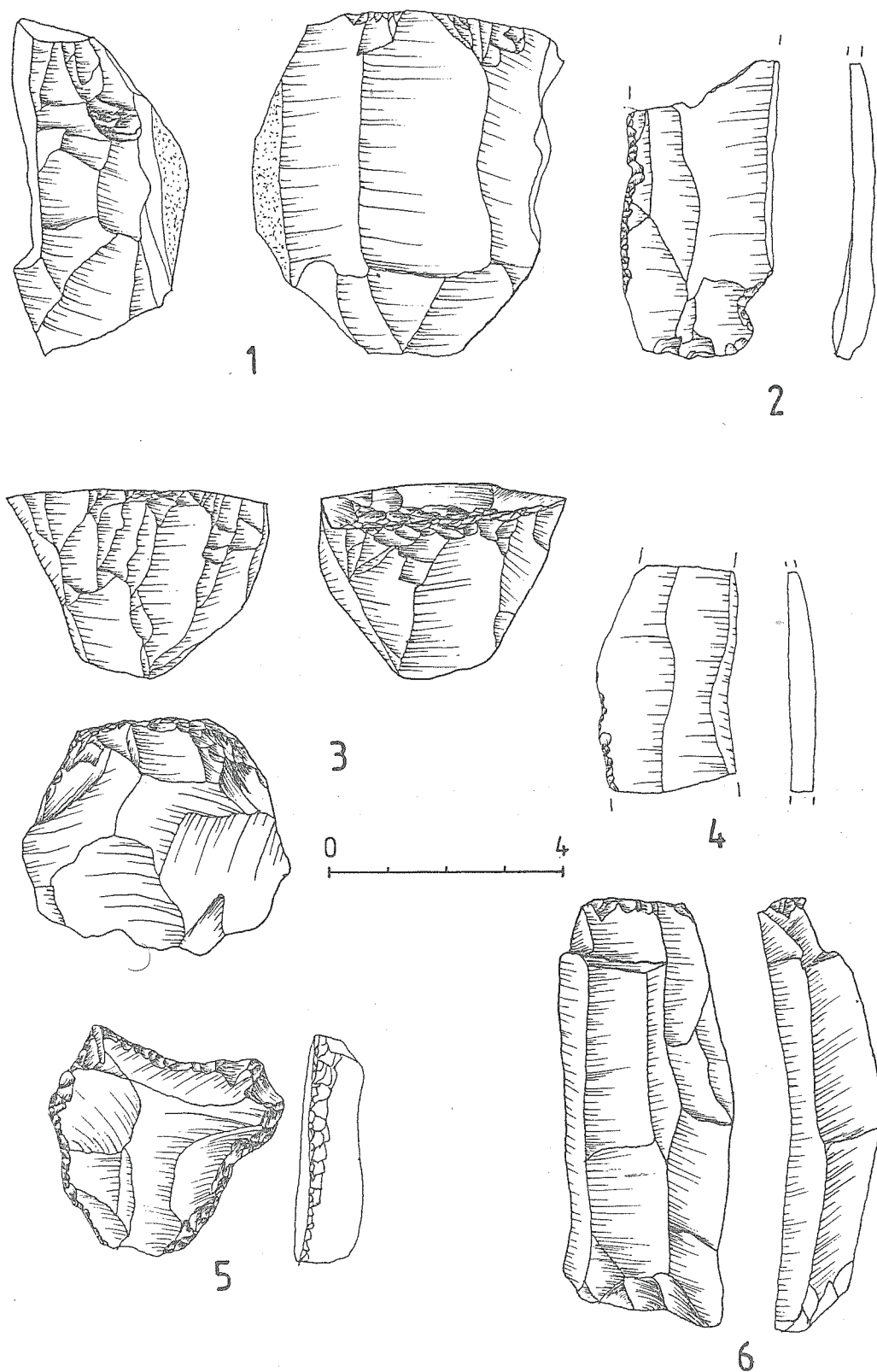

Рис. 5. Орлиса Сокольницьке, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Rozrzut materiału zabytkowego w obrębie siatki arowej (ćwiartek) — cyfra w lewym górnym rogu — ceramika kultury pucharów lejkowatych+krzemień, cyfra w prawym dolnym rogu — liczba fragmentów ceramiki grupy tarnobrzeżskiej

Abb. 5. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Fundmaterialzerlegung im Arnetz (Viertel) — Ziffer in der Ecke links oben — Keramik der Trichterbecherkultur+Feuerstein, Ziffer in der Ecke rechts unten — Zahl der Keramikfragmente der Tarnobrzeg-Gruppe.

Рис. 5. Орлиса Сокольницьке, gm. Гожице, Тарнобжежское воев. Разброс памятного материала в рамках аровой сетки (четвертинок) — цифра в левом верхнем углу — керамика культуры бронзовых сосудов+кремнь, цифра в правом нижнем углу — количество фрагментов керамики тарнобжежской группы

Tabl. I. Orliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Zabytki Krzemienne kultury pucharów lejkowatych
Taf. I. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewdschaft Tarnobrzeg. Feuersteinfunde der Trichterbecherkultur
Табл. I Орлиско Сокольницькие, гм. Гожице, Тарнобжеское воеводство. Кремневые изделия культуры воронковидных сосудов

Znacznie bardziej bogaty jest zestaw zabytków krzemienianych identyfikowanych z kulturą pucharów lejkowatych. Można tu wymienić: dwa rdzenie wiórowe (tabl. I, 1, 3), wierzchnik (tabl. I, 6), dwa fragmenty wiórów częściowo retuszowanych (tabl. I, 2, 4) oraz skrobacz (tabl. I, 5). Są to typowe wytwory małopolskiego przemysłu kultury pucharów lejkowatych. Do tej samej kultury należy także 67 fragmentów ceramiki, wśród których na uwagę zasługują: fragment górnej partii brzuśca (przywylewowy?) zdobiony podwójnym rzędem stempelków (ryc. 7, a), dwa fragmenty brzegowe (ryc. 7, c, d) oraz dwa fragmenty przydenne (ryc. 7, b, e). Ceramika ta została wykonana z masy schudzonej niewielką domieszką organiczną, ceramiczną oraz drobnego piasku. Posiada ona powierzchnie brunatne, rzadziej ceglaste, o porowatej i gładkiej fakturze, lekko ścierające się.

Stosunkowo niewielka liczba zabytków kultury pucharów lejkowatych i ich pewna koncentracja (ryc. 5) wskazuje, że mamy tu do czynienia z pozostałością krótkotrwałego obozowiska. Materiały te w sensie ilościowym uzupełniają skromną bazę źródłową do poznania osadnictwa kultury pucharów lejkowatych w Polsce południowo-wschodniej (S. Czopek, S. Kadrow 1988, s. 86, ryc. 9).

Być może z tym samym horyzontem chronologicznym należy łączyć pojedynczy zabytek typowy dla cyklu lędzińsko-polgarskiego — sierp (ryc. 6, d). Nie jest jasny natomiast kontekst innego zabytku — fragmentu sierpa (ryc. 6, e), typowego dla przemysłu z wczesnej epoki brązu (por. uwagi niżej).

Omówione wyżej zabytki typowe uzupełniają wyroby krzemienne bez wyraźnych cech kulturowo-chronologicznych. Są to głównie odłupki — 53 okazy, których wymiary wahają się w granicach 1,5–4,5 cm, a grubość nie przekracza 0,5 cm. Przeważają egzemplarze posiadające piętki przygotowane i krawędziowe, rzadko występują dzikie i wielonegatywowe. Dominują sęczki duże wyraźne i duże rozlane, sporadycznie występują bardzo małe. Zestaw zabytków uzupełnia 10 okruchów oraz 5 fragmentów wiórów.

Tak więc w całym omówionym tutaj inwentarzu krzemienianym mamy 79 zabytków. W strukturze surowcowej dominuje krzemień świeciechowski (60,7%). W dalszej kolejności występuje surowiec narzutowy (22,8%) oraz czekoladowy (11,4%). Nie określono surowcowo 5,1% inwentarza krzemienianego.

III. CMENTARZYSKO GRUPY SAMBORZECKIEJ KULTURY MIERZANOWIECKIEJ

Z informacji zawartych w dzienniku polowym oraz w sprawozdaniu z badań terenowych (E. Szarek-Waszkowski 1973, s. 35) wynika, że wczesnobrązowy materiał zabytkowy pochodzi prawie wyłącznie z grobów (ryc. 1). Grób nr 1 — wg autorki badań wykopaliskowych E. Szarek-Waszkowskiej — to „skarby sercowatych grocików w doniczkowatym naczyniu z taśmowatym uchem”. W odległości ok 8 m na W od grobu nr 1 „w czystym piasku znaleziono czerpaczek, obok którego położony był sierp krzemieniany”. Jest to archeologicznie uchwytyny ślad

grobu nr 2. Obok leżało kilka drobnych, spalonych kości ludzkich (?). „Czerpaczek” nie zachował się. Na E od grobu nr 1, w odległości 9 m od niego natknięto się na sierp krzemieniany. Jest to prawdopodobnie wyposażenie grobu nr 3. Na wschód od tego ostatniego, z głębokości 40–60 cm wydobyto dwuścienną siekiere z krzemienia świeciechowskiego. Nie wykluczone, że i ten zabytek stanowi wyposażenie (lub jego część) kolejnego grobu (nr 4).

Kubek doniczkowaty (ryc. 8) z grobu nr 1 o lekko wypukłych ściankach grubości 4–5 mm, zdobiony jest trzema podwójnymi, poziomymi pasmami odcisków sznura dwudzielnego pod krawędzią wylewu. Taśmowate, szerokie ucho zdobione jest analogicznymi pasmami, ale w układzie pionowym. Płaska krawędź wylewu ustawiona jest prostopadłe do osi naczynia. Masa ceramiczna schudzona jest domieszką piasku i żwirku o drobnej (<1 mm) lub średniej (<3 mm) granulacji. Ścianki naczynia są równe, częściowo lekko szorstkie barwy od jasnopopielatej do ciemnoszarej. Wymiary: wysokość 7,5 cm, średnica wylewu 12,5 cm, średnica dna 6 cm, szerokość ucha 2,7 cm. W naczyniu odkryto 12 grocików i 1 okaz półwytworu grocika (ryc. 9). Zgodnie z podaną na rycinie numeracją grociki nr 12 i 13 wykonane są z krzemienia świeciechowskiego, a pozostałe z krzemieni czekoladowych. Wymiary wszystkich grocików w tej samej kolejności przedstawione są w tabeli nr 1. Zostały one sklasyfikowane na podstawie metody wypracowanej przez W. Borkowskiego (W. Borkowski 1987, s. 147–149, 161–167, ryc. 19, 20). Niezbędne parametry tej klasyfikacji zaprezentowane są w tabelach 2 i 3. Rozkłady długości i szerokości grocików (ryc. 10) uzasadniają ich podział na 3 kategorie smukłości, odpowiadające klasom wyróżnionym przez W. Borkowskiego (1987, ryc. 19). Udział klasy I wynosi 41,7%, klasy II — 41,7% oraz najsmuklejszych grocików klasy III — tylko 16,7% (ryc. 11). Podobne wyniki przynosi również analiza klasterowa długości i szerokości grocików (ryc. 12), aczkolwiek uwypukla ona przede wszystkim podział grocików na dwie klasy (A i B), od których wyraźnie odstaje tylko jeden okaz oznaczony literą „C”. Krawędzie boczne grocików są z reguły proste (ryc. 13a), a skrzydełka zaokrąglone (ryc. 13b).

W grobie nr 2 odkryto sierp obustronny z krzemienia świeciechowskiego ze złamanym wierzchołkiem (ryc. 14) o wymiarach: 15,1x6,8x1,5 cm. Zaginął niestety „czerpaczek” będący drugim elementem wyposażenia tego grobu. Nie wiadomo dokładnie jaki był związek wymienionych zabytków z niewielką ilością drobnych fragmentów spalonych kości ludzkich. Jeżeli wchodziły one w skład jednego zespołu grobowego, byłby to jeden z nielicznych przykładów obrządku ciałałalenia w kulturze mierzanowieckiej. Na wyposażeniu grobu nr 3 znajdował się obustronny sierp z krzemienia czekoladowego o wymiarach: 132x39x24 mm (ryc. 15). Jedyną pozostałością grobu nr 4 jest natomiast dwuścienna siekiera z krzemienia świeciechowskiego o wymiarach: 84x49x26 mm (ryc. 16). Brak kości w grobach tłumaczyć można charakterem środowiska glebowego, w którym złożone zostały szczątki zmarłych. W ćwiartce C aru nr V, na głębokości 50–70 cm odkryty został fragment wylewu naczynia zdobionego

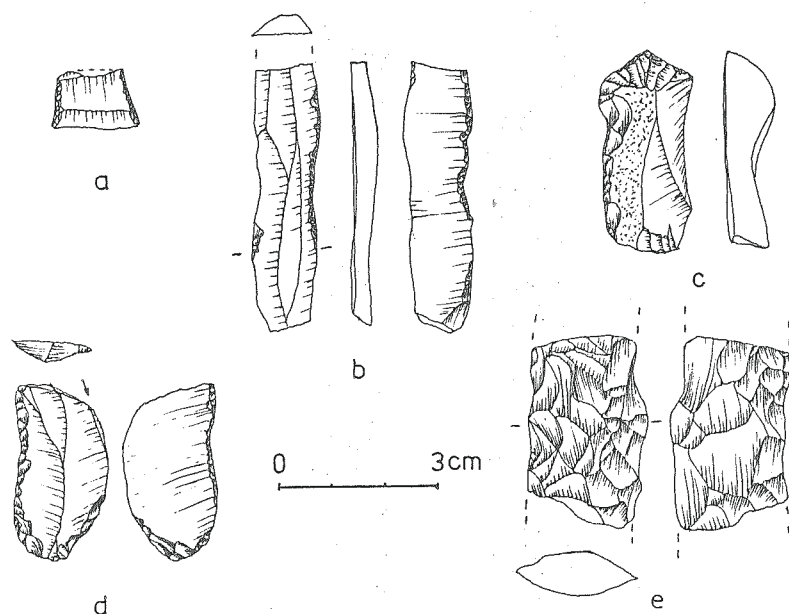

Рис. 6 Орлиśка Сокольніцкіе, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Кремнёвые памятники
 Abb. 6. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Feuersteinfunde
 Рис. 6. Орлиśка Сокольніцкіе, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Кремнёвые памятники

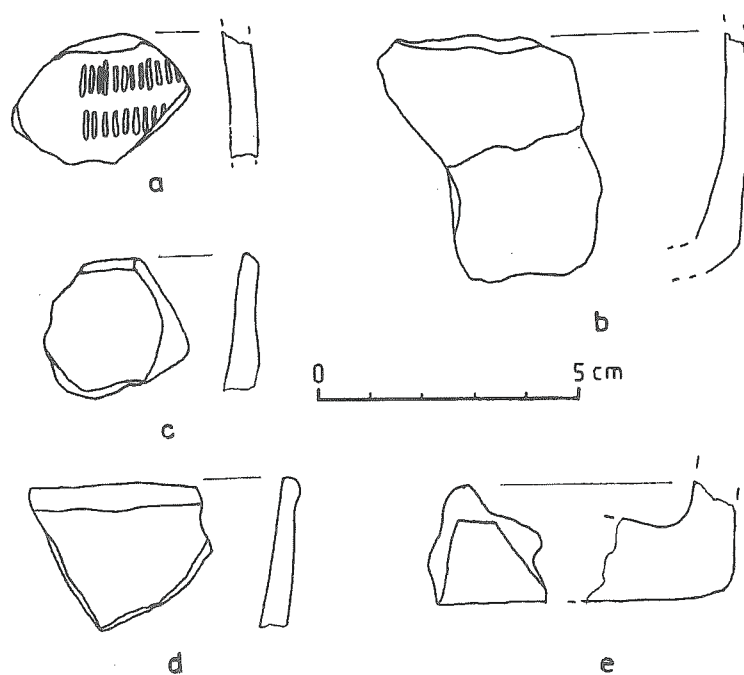

Рис. 7 Орлиśка Сокольніцкіе, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Керамика культуры бронзовидных сосудов
 Abb. 7. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Keramik der Trichterbecherkultur
 Рис. 7. Орлиśка Сокольніцкіе, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Керамика культуры бронзовидных сосудов

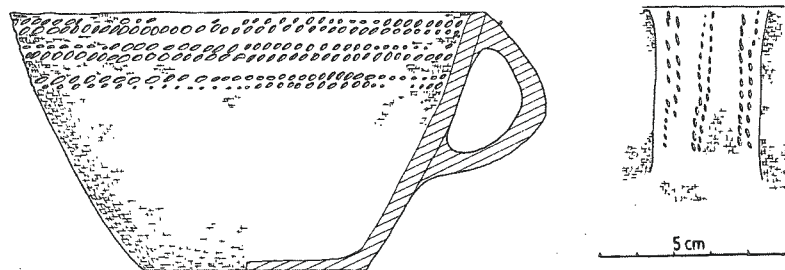

Рис. 8 Оrliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Kubek z grobu nr 1

Abb. 8. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Becher aus dem Grab Nr 1

Рис. 8. Орлиса Сокольницькие, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Кружка из погребения № 1

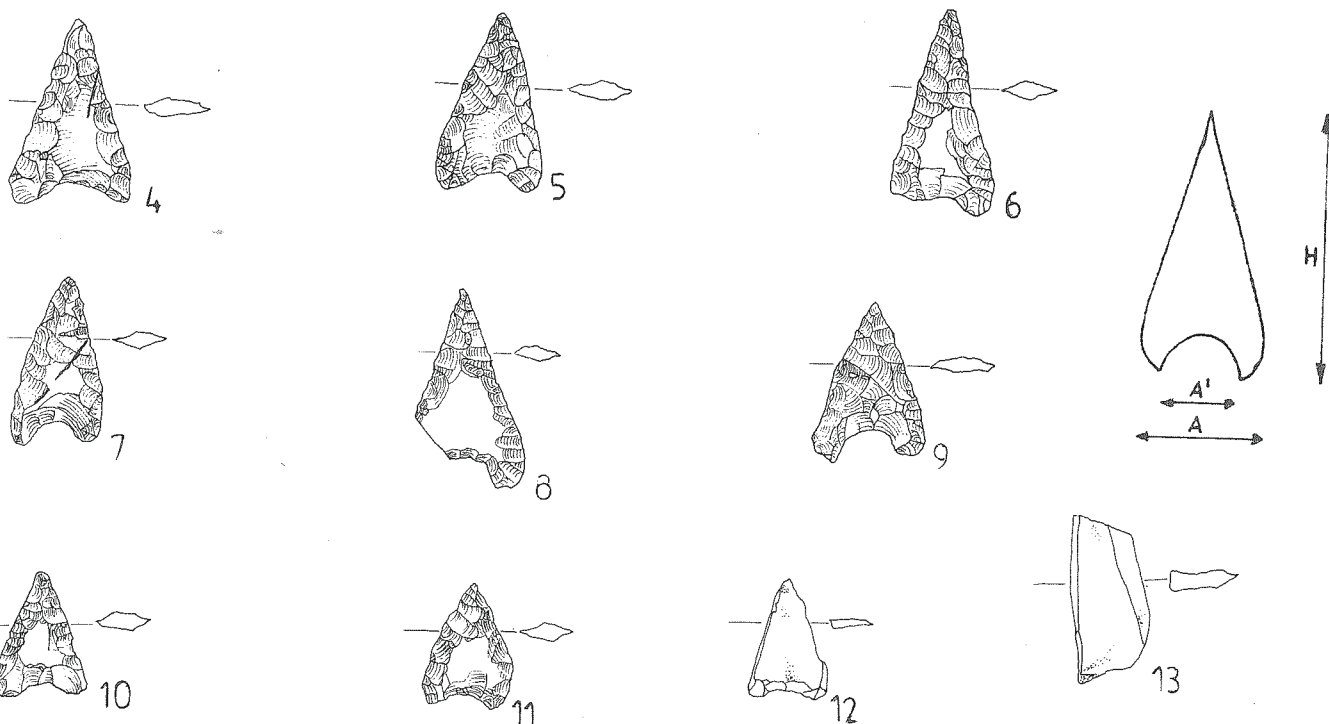
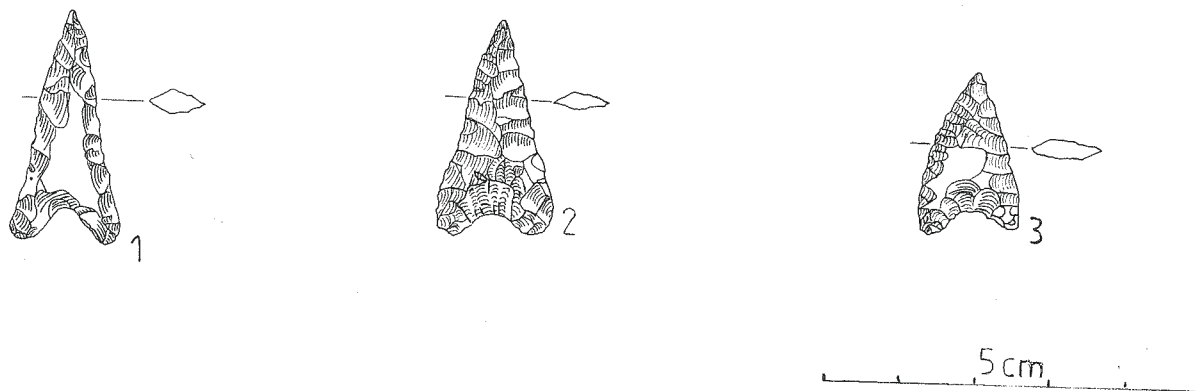

Рис. 9. Оrliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Grociki z grobu nr 1 i schemat dokonywanych na nich pomiarów; 1—11 — krzemienie czekoladowe, 12—13 — krzemień świciechowski

Abb. 9. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Pfeilspitzen aus dem Grab Nr. 1 und Schema derer Messungen; 1—11 — Schokoladen-Feuersteine, 12—13 — Świeciechów-Feuerstein

Рис. 9. Орлиса Сокольницькие, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Наконечники из погребения № 1 и схема проводимых на них измерений: I—II — шоколадные кремни, 12—13 — свецеховский кремнь

Tabela nr 1. Orliśka Sokolnickie, gm Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Wymiary grocików znalezionych w grobie nr 1 (numeracja zgodna z ryciną nr 3).

Wymiary w cm	Numery grocików												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
długość	3,1	2,9	2,2	2,4	2,5	2,8	2,2	2,7	2,2	1,7	1,7	1,6	2,2
szerokość	1,5	1,6	1,3	1,4	1,6	1,4	1,2	1,7	1,5	1,2	1,2	1,1	1,0

Tabela nr 2. Orliśka Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Smukłość grocików (stosunek H:A) znalezionych w grobie nr 1 (numeracja zgodna z ryciną nr 3).

Smukłość	Numery grocików											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
H:A	2,0	1,8	1,7	1,7	1,6	2,0	1,8	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5
klasa smukłości	III	II	II	II	I	III	II	II	I	I	I	I

I — do 1,57; II — do 1,95; III — do 2,35

Tabela nr 3. Orliśka Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Rodzaje krawędzi, skrzydełek i podstaw grocików znalezionych w grobie nr 1 (numeracja zgodna z ryciną nr 3).

	Numery grocików											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A:A'	1,4	1,6	1,2	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,9	1,3	1,5	1,4
klasa szer. wcięcia podstawy	A	A	A	A	A	A	A	A	B	A	A	A
krawędzie	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p	w	p
skrzydełka	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	V	U

A — 1,43—1,73; B — 1,74—1,93

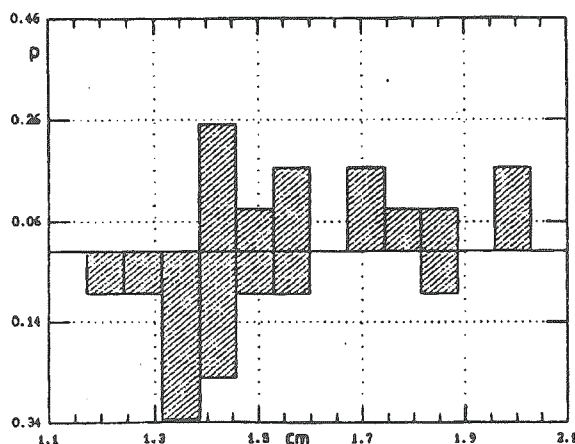
p — krawędź prosta; w — krawędź wypukła

U — skrzydełka zaokrąglone; V — skrzydełka ostre

„dywanowym” układem odcisków sznura o technologii zbliżonej do kubka z grobu nr 1.

Wypożyczenie grobowe, na które składają się grociki, siekiera dwuścienna, obustronne sierpy krzemienne a także kubek (jego forma, zdobnictwo i technologia) pozwalają łączyć opisywane groby z grupą samobrzecką kultury mierzanowickiej. Analogiczne wyposażenie często zawierają groby z dużych cmentarzysk w Mierzanowicach, Wojciechowicach i w Złotej — stanowisko „Nad Wawrem” (J.T. Bąbel 1989). Bliskie analogie do kubka z grobu nr 1 w Orliśkach Sokolnickich znaleźć można w naczyniach z grobu nr 3 w Wojciechowicach, nr 36 w Złotej i z grobu nr 55 w Mierzanowicach (J.T. Bąbel 1989). Wyminiowane wyżej groby zawierały m.in. paciorki fajan-

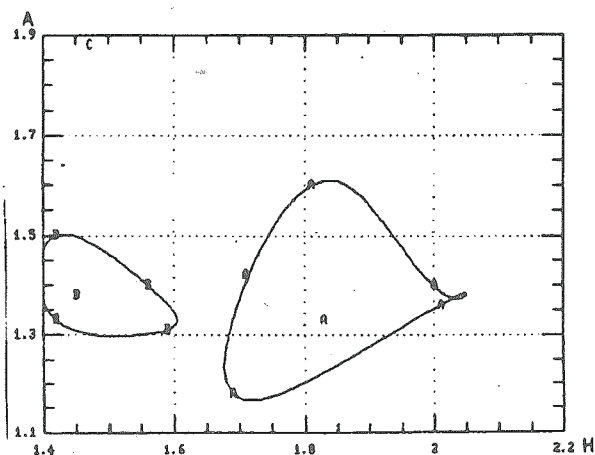
sowe, które obok obustronnych sierpów krzemiennych są ważnym elementem datującym i wyróżnikiem grupy samobrzeckiej. Pozwalają one synchronizować groby z Orliśkami oraz grupę samobrzecką ze schyłkiem fazy klasycznej, a przede wszystkim z fazą późną kultury mierzanowickiej w Iwanowicach w zachodniej Małopolsce. Przekonują o tym zaobserwowane na cmentarzysku w Mierzanowicach układy stratygrafii pionowej (B. Balcer 1977, s. 176). Groby nr 4, 11 i 12 ze zmarłymi wyposażonymi m.in. w paciorki fajansowe i krzemienne sierpy obustronne przecinały osadowy obiekt nr 13, który zawierał w swym wypełnisku materiał ceramiczny odpowiadający ściśle rodzajowi zespołów ceramiki nr „3c” (4 faza budowlana, czyli „środkowy” odcinek klasycznego etapu w rozwoju

Ryc. 10. Orliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Rozkłady prawdopodobieństw długości (góra) i szerokości (dół) grocików z grobu nr 1 na jednej osi

Abb. 10. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Wahrscheinlichkeitsverteilung (oben) und Breite (unten) von den Pfeilspitzen aus dem Grab Nr. 1 auf einer Achse

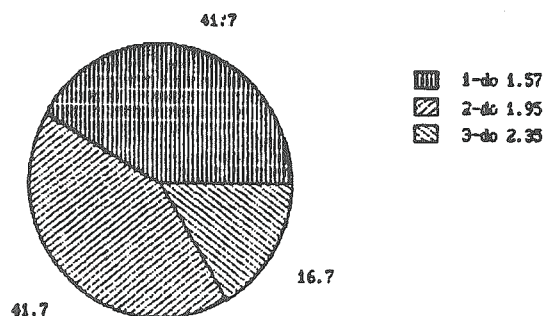
Рис. 10. Орлиса Сокольниции, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Вероятные размеры наконечников по длине (верх) и ширине (низ) и погребения № 1 на одной оси

Ryc. 12. Orliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Analiza klasterowa („cluster analysis”) długości i szerokości grocików z grobu nr 1

Abb. 12. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Clusteranalyse („cluster analysis”) der Länge und Breite der Pfeilspitzen aus dem Grab Nr. 1

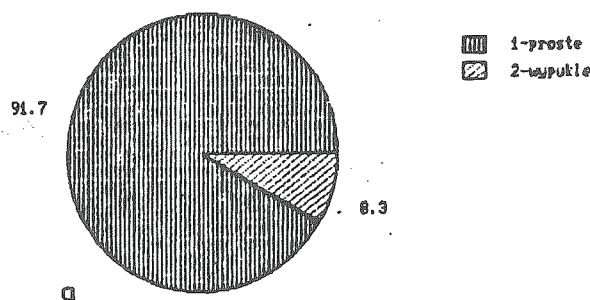
Рис. 12. Орлиса Сокольниции, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Климстерный анализ длины и ширины наконечников из погребения № 1

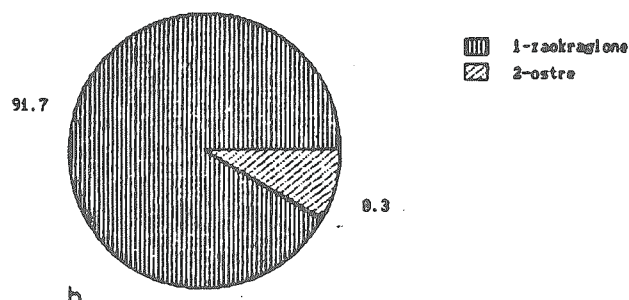
Ryc. 11. Orliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Wykres kołowy frekwencji klas smukłości grocików z grobu nr 1

Abb. 11. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Kreisdiagramm der Frequenz der Schlankheitsklassen von den Pfeilspitzen aus dem Grab Nr. 1

Рис. 11. Орлиса Сокольниции, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Круговая схема частотности классов узких наконечников из погребения № 1

a

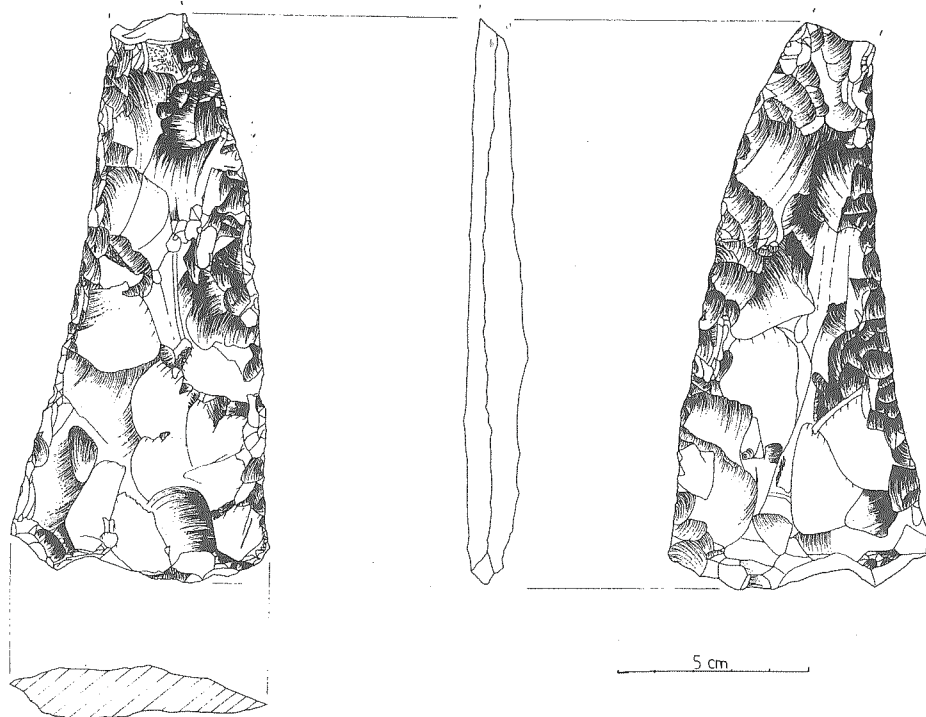

b

Ryc. 13. Orliska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Frekwencje udziału (a) krawędzi prostych i wypukłych oraz (b) skrzydełek zaokrąglonych i ostrych w zbiorze grocików pochodzących z grobu nr 1

Abb. 13. Orliska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Anteilfrequenz (a) gerader und ausgewölbter Kanten und (b) gerundeter und gespitzter Flügel in der Sammlung von den Pfeilspitzen aus dem Grab Nr. 1

Рис. 13. Орлиса Сокольниции, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Частотность участия (а) края простых и выпуклых, а также (б) крылышек закругленных и острых в собрании наконечников, происходивших из погребения № 1

Ryc. 14. Orliśka Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Obustronny sierp z krzemienia świeciechowskiego z grobu nr 2

Abb. 14. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Zweiseitige Sichel aus Swieciechów-Feuerstein aus dem Grab Nr. 2

Рис. 14. Орлиśка Сокольніцкіе, гм. Гожице, Тарнобжеское воев. Двусторонний серп из свециховского кремня из погребения № 2

kultury mierzanowickiej) w Iwanowicach na stanowisku Babia Góra (S. Kadrow 1991, s. 47, Tabl. XXXII). Dzięki szczegółowemu wydatowaniu 4 fazy budowlanej na Babiej Górze na ok. 1950—1870 cal BC (S. Kadrow 1991, s. 50—61, ryc. 59) interesujący nas okres określić trzeba jako młodszy od 1850 cal BC (tj ok. 1650—1600 conv bc — ryc. 17). Sądząc według stylistyki kubka z grobu nr 1 (ryc. 8) opisywane materiały łączyć trzeba ze starszym okresem rozwoju grupy samborzeckiej, w którym nie zaznaczyły się jeszcze cechy jej „klasycznego” etapu. Chodzi tu przede wszystkim o ceramikę zdobioną odciskami tekstylnymi, charakteryzującą się też specyficzną technologią (cienkościennosc, staranne wymieszanie masy ceramicznej, skąpość drobnej domieszki schudzającej, dobry wypał).

Na cmentarzysku w Orliśkach Sokolnickich mamy zapewne do czynienia tylko z grobami męskimi. Świadczy o tym wyposażenie grobów w obustronne sierpy, grociki krzemienne i siekiere. Godna uwagi jest też organizacja przestrzenna grobów, układających się w jeden rząd (ryc. 1), na osi W—E.

IV. OSADA Z EPOKI BRĄZU — KULTURA TRZCINIECKA I GRUPA TARNOBRZESKA

Materiał ruchomy związany z istnieniem w epoce brązu osady łączy się z kulturą trzciniecką i grupą tarnobrzecką. Tę pierwszą reprezentuje zaledwie 10 fragmentów ceramiki pozyskanej w trakcie badań. Są to głównie środkowe partie naczyń o typowej technologii — gładkie powierzchnie barwy jasnobrunatnej, masa schudzana domieszką tłuczni kamiennego i czytelna w wielu wypadkach charakterystyczna „siateczka spękań”. W rozrzucie tych fragmentów na terenie osady nie notujemy żadnych prawidłowości. Ten skromny materiał uzupełniają zabytki przekazane przez przypadkowego odkrywcę. Pochodzą one zapewne z „okolic ara 1” i być może wiążą się z obiektem nr 1 (zniszczony). Są to: prawie całkowicie zachowane naczynie z wychylonym brzegiem i ornamentem rytych linii i nakłuc (ryc. 18, a), o brunatnych, gładkich powierzchniach, w domieszce drobny tłuczeń kamienny (wymiary: wysokość 9,8 cm, średnica dna 5,4 cm, średnica wylewu 13 cm) oraz brzegowy fragment naczynia garnekowatego (?) z wychyloną krawędzią i ornamentem

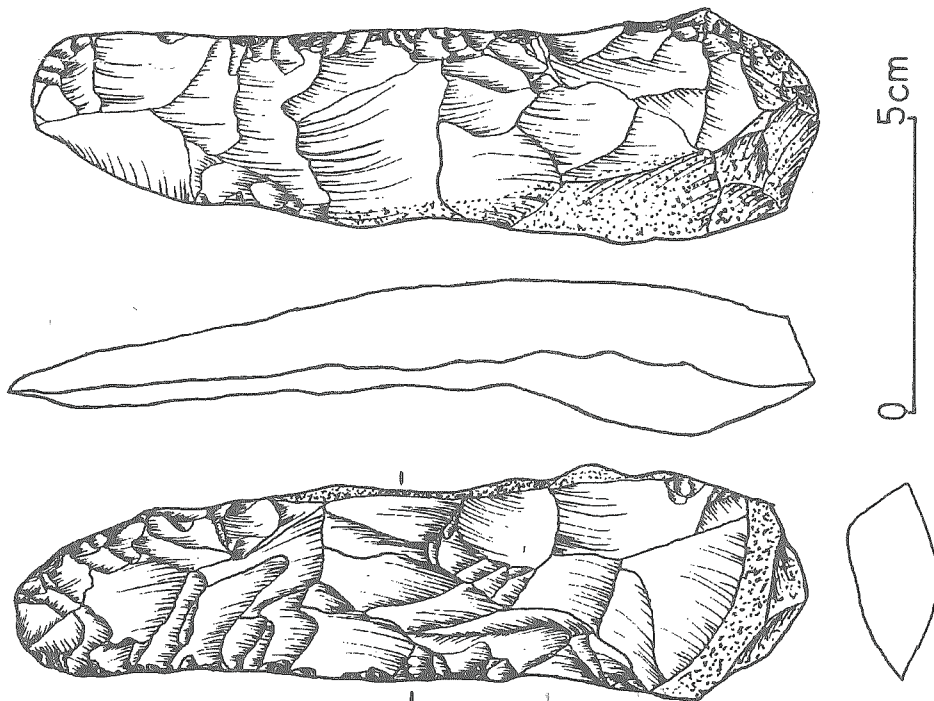

Рис. 15. Орлиса Сокольники, гм. Горzyce, woj. Tarnobrzeg. Obustronny sierp z krzemienia czekoladowego z grobu nr 3

Abb. 15. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Zweiseitige Sichel aus Schokoladen-Feuerstein aus dem Grab Nr. 3

Рис. 15. Орлиса Сокольники, гм. Гожиче, Тарнобжеское воев. Двусторонний серп из шоколадного кремня из погребения № 3

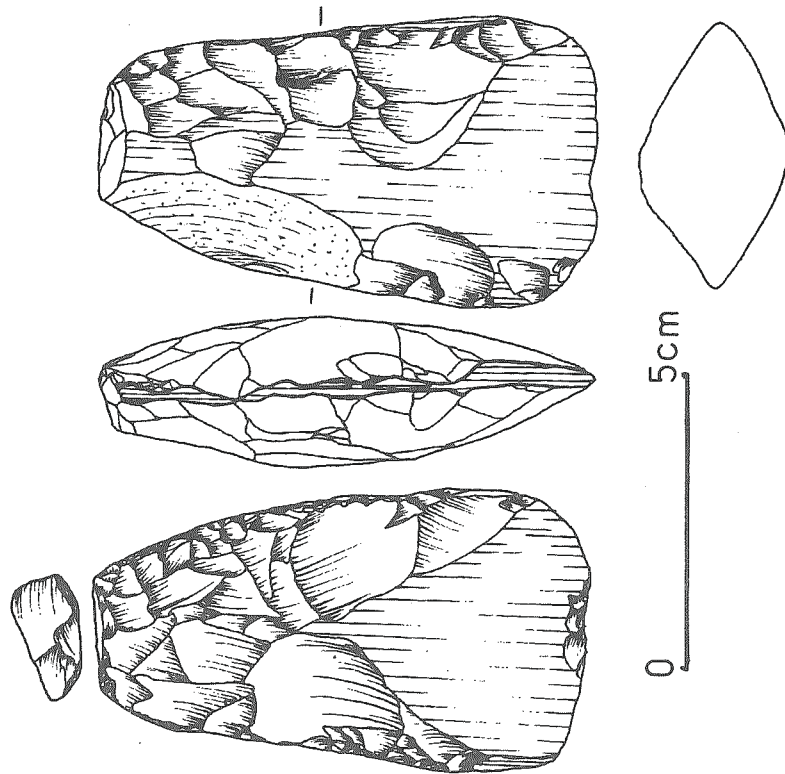

Рис. 16. Орлиса Сокольники, гм. Горzyce, woj. Tarnobrzeg. Dwuścienna siekiera z krzemienia świetochowskiego z grobu nr 4

Abb. 16. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Zweiseitige Axt aus Swieczchow-Feuerstein aus dem Grab Nr. 4

Рис. 16. Орлиса Сокольники, гм. Гожиче, Тарнобжеское воев. Двустенный топор из свецховского кремня из погребения № 4

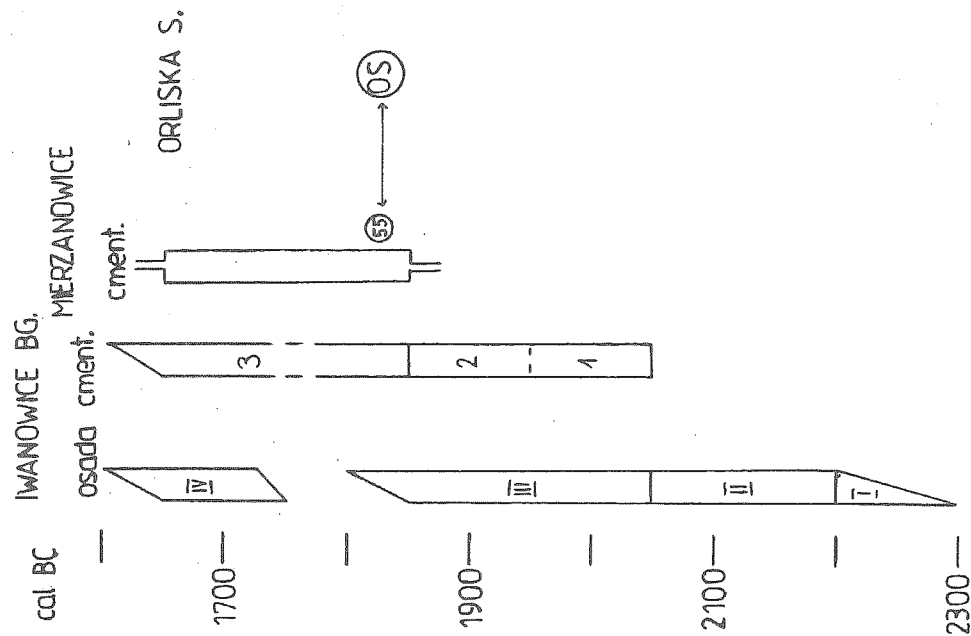

Рис. 17. Хронология гробов з cmentarzyska w Orłyskach Sokolnickich (gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg) na tle chronologii cmentarzyska kultury mierzanowskiej w Mierzanowicach i osady na Babiej Górze w Iwanowicach

Abb. 17. Grabchronologie aus dem Gräberfeld in Orłyska Sokolnickie (Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg) im Rahmen des Gräberfelds der Mierzanowice-Kultur in Mierzanowice und der Siedlung in Babia Góra in Iwanowice

Рас. 17. Хронология погребений из могильника в Орлысках Сокольнических (гм. Гожиче, Тарнобжеское воев.) в сравнении с хронологией могильника межановской культуры в Механовицах и поселения на Бабей Гуже в Ивановицах

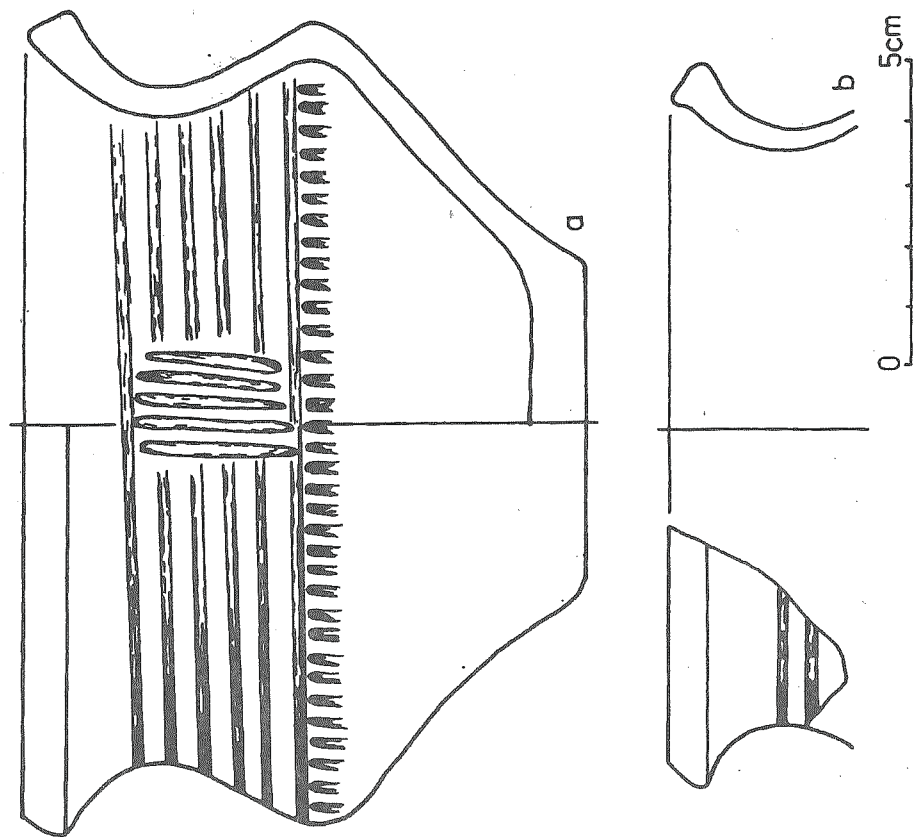
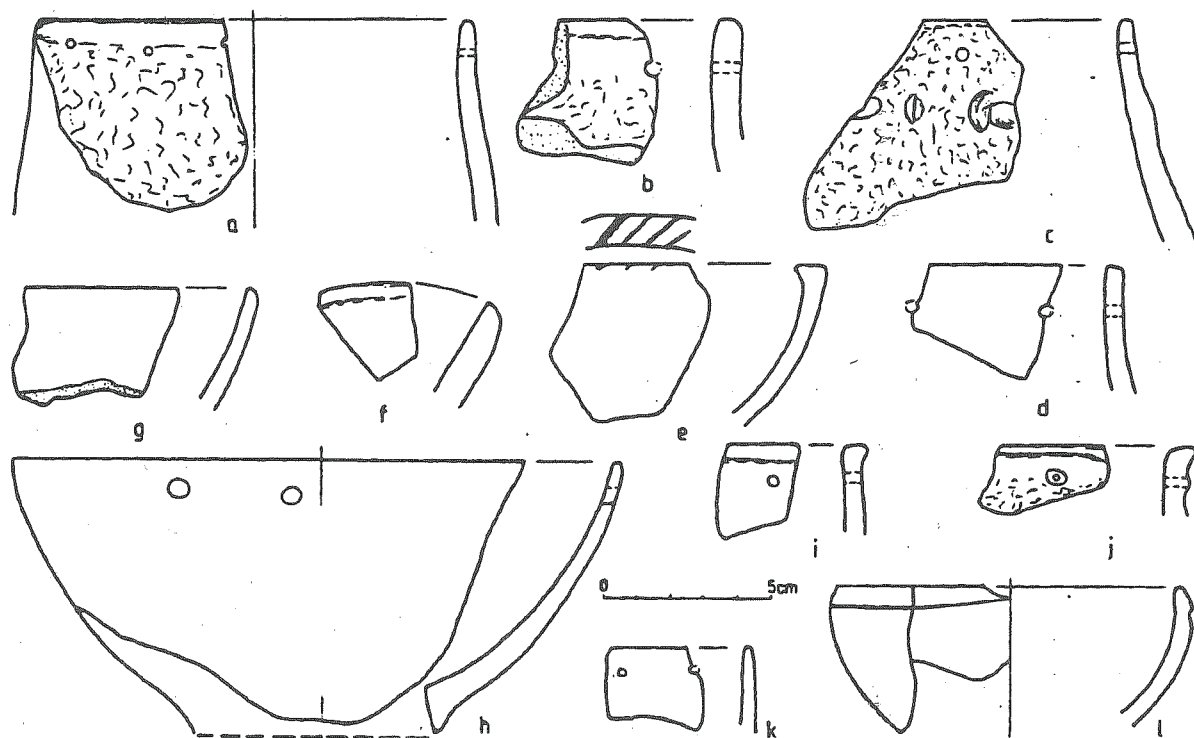

Рис. 18. Orłyska Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Ceramika kultury trzcinieckiej

Abb. 18. Orłyska Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Keramik der Trzciniec-Kultur

Рас. 18. Орлыска Сокольнические, гм. Гожиче, Тарнобжеское воев. Керамика трцинецкой культуры

Ryc. 19. Orliśka Sokolnickie, gm. Gorzyce, woj. Tarnobrzeg. Ceramika grupy tarnobrzęskiej

Abb. 19. Orliśka Sokolnickie, Gemeinde Gorzyce, Wojewodschaft Tarnobrzeg. Keramik der Tarnobrzeg-Gruppe.

Рис. 19. Орлиśка Сокольніцкіе, гм. Гожице, Тарнобжежское воев. Керамика тарнобжежской группы

Tabela nr 4. Frekwencja poszczególnych jednostek systemu technologicznego w zbiorze ceramiki grupy tarnobrzęskiej z Orliśka Sokolnickich

gt	I			II			III									IV	
N	6			19			292									4	
%	1,5			4,5			93									1	
pgt	A		B	A		B	A	B		C	D			E			
N	2		4	11		8	32	69		10	134			147			
%	0,5		1	2,6		1,9	7,6	16,3		2,4	31,8			34,9			
egt	1	2		1	2			1	2		1	2	3	1	2		
N	2	—		5	6			44	25		71	39	24	96	51		
%	0,5	—		1,2	1,4			10,4	5,9		16,8	9,3	5,7	22,9	12		

N=421=100%

linii rytych (ryc. 18, b), w domieszcze tłuczeń kamienny, powierzchnie gładkie brunatne (średnica wylewu 11 cm).

Pierwsze z wymienionych naczyń ma najbliższe analogie co do ornamentu, a i zapewne także formy, w materiałach z Zawady, woj. Tarnobrzeg (J. Michalski 1987, ryc. 3a). Podobny wątek ornamentacyjny jest dość częsty w kulturze trzcinieckiej. Występuje zarówno na naczyniach zbliżonych do misowatych (R. Grygiel 1987, ryc. 10), jak i garnkowatych (A. Gardawski 1951, ryc. 16; J. Michalski 1987, ryc. 4a; R. Grygiel 1987, ryc. 11). Nato-

miast sama forma naczynia pozwala ją łączyć z dużą grupą tzw. mis typu lubieńskiego (A. Gardawski 1959, s. 95) i także dla niej wskazać odrębne, bardzo precyzyjne analogie (A. Rachwaniec 1985, tabl. XXXVIII, 2).

Fragment drugiego naczynia, posiadający prawie takie same cechy identyfikacyjne, jest również klasycznym przykładem ceramiki kultury trzcinieckiej. Wskazuje na to sposób ukształtowania krawędzi, jak i ornamentyka. Fragmentaryczny stan zachowania wyklucza dokładniejszą analizę.

Omawianą ceramiką można, jak się wydaje, synchronizować z fazą Ia lub Ib wg J. Górskiego (1991, s. 75 n.) czyli datować ją na II okres epoki brązu i łączyć z „klasyczną kulturą trzciniecką”.

Znacznie więcej ceramiki znamy z osady grupy tarnobrzskiej. Ogółem można jej przypisać 421 fragmentów naczyń. Pochodzą one zarówno z badań wykopaliskowych (środkowa partia przebadanego terenu — ryc. 5) jak też z powierzchni stanowiska. Ich charakterystykę technologiczną ilustruje tabela nr 4. Wyróżnione tam jednostki systemu technologicznego mają odnośniki do wcześniejszego opracowania ceramiki z osady w Tarnobrzegu-Zakrzowie (J. Podgórska-Czopek, S. Czopek 1991, s. 98). W przypadku Orłisk dodano jedynie grupę technologiczną IV, obejmującą ceramikę obustronnie czarną. z tabeli wynika jednoznacznie dominacja grupy II (ceramika obustronnie brunatna) przy nikłym udziale grup I (ceramika o powierzchni zewnętrznej czarnej, wewnętrznej brunatnej) i II (powierzchnia zewnętrzna brunatna, wewnętrzna czarna). Jest to sytuacja analogiczna do stwierdzonej w Tarnobrzegu-Zakrzowie (J. Podgórska-Czopek, S. Czopek 1991, s. 99), przy czym dominacja grupy III jest w Orłiskach bardziej wyraźna. Cechą charakterystyczną jest też w miarę proporcjonalny udział podgrup D i E w ramach całej grupy III.

Pod względem stylistyki wśród rozdrobnionego materiału dominują fragmenty naczyń gamkowatych o chropowaconych powierzchniach, w tym części brzegowe z dziurkami pod krawędzią (ryc. 19, a—c, j). Spotyka się też fragmenty naczyń gładzonych z tą samą cechą (ryc. 19 d, i, k). Częste są też fragmenty mis (ryc. 19, g, l), z których na szczególną uwagę zasługuje miska stożkowata z dwoma otworami pod krawędzią (ryc. 19 h) oraz fragment innego naczynia z pogrubioną, zdobioną nacięciami krawędzią (ryc. 19, e). Spotyka się też fragmenty talerzy-placków (ryc. 19, f).

Całość materiału grupy tarnobrzskiej doskonale mieści się w ramach III fazy (K. Moskwa 1979, s. 97 n.), a obecność chropowaconych garnków z dziurkami pod krawędzią sugeruje nawet jej młodszą część (S. Czopek 1989). Dla ceramiki tej można wskazać wiele analogii, w tym także pochodzącej z obiektów typu osadowego (por. np. J. Podgórska-Czopek, S. Czopek 1991, tabl. I—III; S. Czopek 1992, tabl. I—III), właśnie tak datowanych.

Lokalizacja osady grupy tarnobrzskiej w Orłiskach Sokolnickich jest ważna w kontekście tak licznie występujących w widłach Wisły i Sanu cmentarzysk.

V. UWAGI KOŃCOWE

Przedstawione materiały świadczą o użytkowaniu stan. 1 w Orłiskach Sokolnickich w różnych odcinkach pradziejów. Ilość odkrytych zabytków pokazuje intensywność tego wykorzystywania — od kilku zabytków mezołitycznych przez małą serię krzemieni i ceramiki neolitycznej po źródła z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, które są najliczniejsze. Z tymi ostatnimi wiązać należy jeżeli nie wszystkie, to z pewnością większość zlokalizowanych obiektów nieruchomych. Odrębną jakością są materiały

związane z funkcjonującym tu cmentarzyskiem kultury mierzanowickiej. One też posiadają największą wartość poznawczą.

W zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie przechowywany jest także materiał z innego stanowiska w Orłiskach Sokolnickich (stan. 2; nr inw. 25161). Są to luźne zabytki ceramiczne przekazane przez Karola Molisaka, a zebrane na „zniszczonej wydmy za wsią, po lewej stronie drogi polnej biegnącej wzdłuż wału przeciwpowodziowego Łęgu do szosy Zaleszany-Grębów”. Cechy stylistyczne i technologiczne pozwalają na wyróżnienie tu ceramiki kultury trzcinieckiej oraz grupy tarnobrzskiej z jej III fazy. Stanowi ona bezpośredni kontekst kulturowo-osadniczy dla omówionych tu materiałów.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Balcer B.
1977 *Osada kultury mierzanowickiej na stanowisku w Mierzanowicach, woj. tarnobrzskie*, „WA”, t. 42, s. 175—212.
- Bąbel J.T.
1989 *Obrządek pogrzebowy we wczesnym okresie epoki brązu na Wyżynie Sandomierskiej* (maszynopis pracy doktorskiej złożony w Archiwum IAI w Warszawie).
- Borkowski W.
1987 *Neolithic and Early Bronze Age Heart-Shaped Arrow-Heads from the Little Poland Upland*, „Archeologia Interregionalis”, t. 8, s. 147—181.
- Czopek S.
1989 *Z badań nad schyłkową fazą grupy tarnobrzskiej*, (w:) Grupa tarnobrzka kultury lużyckiej, Rzeszów, s. 241—261.
1992 *Badania stanowisk z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza prowadzone przez Muzeum Okręgowe w Rzeszowie w latach 1985—1990*, „MSROA za lata 1985—1990”, s. 167—183.
- Czopek S., Kadrow S.
1988 *Osada kultury pucharów lejkowatych w Białobrzegach, stan. 5, woj. Rzeszów*, „SprArch.”, t. 39, s. 73—88.
- Gradowski A.
1951 *Niektóre zagadnienia kultury trzcinieckiej w świetle wykopalisk w miejscowości Lubna, pow. Sieradz*, „WA”, t. 18, s. 1—84.
1959 *Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce*, „Mat. Star.”, t. V, s. 7—190.
- Górski J.
1991 *Tendencje rozwojowe ceramiki kultury trzcinieckiej na przykładzie osady w Jakuszowicach*, „Mat. Arch. Nowej Huty”, t. 14, s. 69—82.
- Grygiel R.
1987 *Z badań nad kulturą trzciniecką w rejonie Brześcia Kujańskiego*, (w:) *Kultura trzciniecka w Polsce*, Kraków, s. 73—89.
- Kadrow S.
1991 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra, cz. I. Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu*, Kraków.
- Michalski J..
1987 *Osadnictwo kultury trzcinieckiej w dolnym biegu rzek Czarnej i Wschodniej*, (w:) *Kultura trzciniecka w Polsce*, Kraków, s. 155—169.
- Moskwa K.
1976 *Kultura lużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.

Podgórska-Czopek J., Czopek S.

1991 *Materiały z osad kultury lużyckiej (grupy tarnobrzezkiej) i kultury przeworskiej ze stanowiska 1 w Tarnobrzegu-Zakrzowie*, „MSROA za lata 1980—84”, s. 71—114.

Rachwaniec A.

1985 *Materiały archeologiczne ze starszego okresu epoki brązu*

oraz kultury lużyckiej z rejonu Kopca Wandy w Nowej Hucie-Mogile, „Mat. Arch. Nowej Huty”, t. 9, s. 89—191.

Szarek-Waszkowska E.

1973 *Orliska Sokolnickie, pow. Tarnobrzeg*, „Inf. Arch.” badania 1972, s. 35.

Sylwester Czopek
Sławomir Kadrow
Piotr Mitura

Materialien aus der Mehrkulturenfundstelle in Orliska Sokolnickie, Wojewodschaft Tarnobrzeg

Zusammenfassung

Der Beitrag enthielt die Veröffentlichung der Materialien aus der 1972 untersuchten (E. Szarek-Waszkowska), mehrere Kulturen umfassenden Fundstelle. Es wurde damals eine gewisse Anzahl von Erdobjekten und das bewegliche Material freigelegt. Leider lassen Lücken und Fehler in der Geländedokumentation nicht zu, die Objekte mit dem Keramik- und Feuersteinfinden in den Zusammenhang bringen.

Auf Grund der Vergleichsanalyse wurden im Fundmaterial aus Orliska Sokolnickie folgende chronologische Horizonte ausgesondert:

- Mesolith, durch einzelne Feuersteine repräsentiert,
- Trichterbecherkultur — Feuersteine und unzählreiche Keramik, Überbleibsel einer kurzdauernden Lagerstätte,
- Samborzec-Gruppe der Mierzanowice-Kultur — es wurden Überbleibsel (Ausstattung) von 4 Gräbern

ausgesondert (Grab 1 — Satz von herzförmigen Pfeilspitzen in einem blumentopfförmigen Gefäß, Grab 2 — „Schöpfkessel“ und Feuersteinsichel, Grab 3 — Feuersteinsichel, Grab 4 — Feuersteinaxt), in die ältere Phase dieser Gruppe, d.h. die Zeit bis 1850 cal BC (d.h. etwa 1650/1600 conv. bc) datiert,

- Trzciniec-Kultur — knapper Keramikstoff, sicherlich mit einer kurzdauernden, in der II. Periode der Bronzezeit funktionierten Siedlung, verknüpft,
- Tarnobrzeg-Gruppe — der zahlreichste Teil der für die III. Phase dieser Gruppe, in die Früheisenzeit datierten Keramik.

Die Materialien aus Orliska Sokolnickie tragen wesentlich zur Ergänzung der Kenntnisse über die kulturelle Lage in der Vorzeit im Zwischenflußgebiet von Weichsel und San bei.

Сыльвестер Чопек
Славомир Кадров
Пётр Митура

Материалы с многокультурной стоянки в Орликах Сокольниковских, Тарнобжегское воеводство

Резюме

Статья содержит публикацию материалов с исследованной в 1972 году (Э. Шарек-Вашковска) многокультурной стоянки. В это время было открыто некоторое количество взятых объектов, а также подвижной материал. К сожалению, пробелы и ошибки в местной документации не позволяют связать объекты с керамическими и кремневыми памятниками.

На основании сравнительного анализа были выделены в археологическом материале из Орликов Сокольниковских следующие хронологические горизонты:

- мезолит, представляемый отдельными кремнями;
- культура вронковидных сосудов — кремни и немногочисленная керамика, остатки после кратковременного лагеря;
- самобожеская группа межановицкой культуры — выделены остатки (оснащение) 4 погребений (гр.

1 — свод наконечников сердцеобразных в горшкообразном сосуде, гр. 2 — „черпачок” и кремнёвый серп, гр. 3 — кремнёвый серп, гр. 4 — кремнёвый топорик), датированных поздним периодом этой группы, т.е. период после 1850 cal. BC (т.е. около 1650/1600 conv. bc);

- тицинецкая культура — немногочисленный керамический материал, связанный по всей вероятности с кратковременным поселением, функционирующая во II периоде эпохи бронзы;
- тарнобжегская группа — самая многочисленная часть керамики, типичной для III фазы этой группы, датированной ранней эпохой железа.

Материалы из Орликов Сокольниковских существенно образом пополняют наши знания о культурной ситуации в древние времена в междуречье Вислы и Сана.